

СЪВРЕМЕННАТА ЕЗИКОВЕДСКА БЪЛГАРИСТИКА В МАСАРИКОВИЯ УНИВЕРСИТЕТ В БЪРНО

Елена Крейчова, Павел Крейчи
Масариков университет, Бърно

Елена Крейчова, Павел Крейчи. Современная языковедческая болгаристика в Масариковом университете в Брне

Текст знакомит читателя с болгаристикой в Масариковом университете в Брне, Чехия, и представляет новую концепцию изучения болгарских лингвистических дисциплин, особенно в контексте сопоставления с другими южнославянскими языками и чешским языком. В исследовании рассматривается переход от изучения лингвистических дисциплин в рамках классического филологического образования в прошлом к новой концепции академического образования в так называемых ареальных исследованиях. В тексте также представлены учебники, пособия и учебные материалы, созданные преподавателями Масарикова университета. Материалы отвечают современным требованиям доступности и оцифровки и были созданы специально в соответствии потребностями студентов, изучающих болгарский язык в этом университете. Большинство материалов доступно онлайн в информационной системе Масарикова университета или в цифровой библиотеке Munispace.

Ключевые слова: болгаристика, учебные материалы, болгарский язык как иностранный, дигитальные источники

Elena Krejčová, Pavel Krejčí. Contemporary Linguistic Bulgarian Studies at Masaryk University in Brno

The text introduces readers to the Bulgarian studies at the Masaryk University in Brno, Czech Republic, presenting a novel approach to studying Bulgarian linguistics disciplines, especially in a comparative context with other South Slavic languages and Czech. The study examines the transition from the study of linguistic disciplines within the framework of classical philological education in the past to the newer concept of academic education in the so-called areal studies. Furthermore, it presents textbooks, exercise books, and teaching materials developed by Masaryk University professors. These books meet the modern requirements for accessibility and digitization and were created to meet the needs of the students studying Bulgarian language at this university. Most of these materials are available online in the Masaryk University information system itself or in the Munispace digital library.

Key words: Bulgarian studies, textbooks and exercise books, Bulgarian as a foreign language, digital resources

Изучаването на български език и по-конкретно езиковедската българистика в Масариковия университет в Бърно, Чехия, имат дълга традиция. Изучаването на български език под различни форми датира още от основаването на университета след Първата световна война и възникването на Чехословашката република (Крейчова, Крейчи 2017: 43). След падането на комунизма и настъпилите политически промени през 1989/1990 година специалността „Български език и литература“ съществува до 2017 година, когато за последен път имаше прием в първи курс бакалавърска степен. От есента на 2019 г. южнославянските филологии и балканистиката в Бърно придобиват изцяло нов облик: в бакалавърската степен вече съществува само една програма, в която са включени всички стари филологически специалности. Тя е наречена „Южнославянски и балкански изследвания“ и нейната реализация има четири варианта (т.е. учебни планове): самостоятелна програма (общо 180 кредита), самостоятелна програма със специализация (акредитирани са четири специализации – хърватски език, сръбски език, български език, словенски език, общо 180 кредита), комбинирана програма – първа специалност (общо 120 кредита), и комбинирана програма – втора специалност (общо 60 кредита). Програмата на специалността, която е пряк наследник на по-раншната българска филология, е „самостоятелна програма със специализация български език“. За пръв път прием на студенти беше осъществен през 2021 г. В рамките на тази програма (и разбира се, на другите езикови специализации) има интензивен курс по практически език от първия до шестия семестър (целта е достигане на ниво B2 на владене на езика съгласно с Европейската езикова рамка) за разлика от „самостоятелната програма“ и „комбинираната програма – първа специалност“, в рамките на които студентите учат избрания от тях език само четири семестъра, не толкова интензивно (целта е достигане на ниво A2 на владене на езика съгласно с Европейската езикова рамка). Последната програма – „комбинирана програма – втора специалност“, не предвижда часове по практически език, нейната насоченост не е филологическа, а по-скоро културно-историческа. Дисциплините в първите три горепосочени специалности (както езиковедски, така и литературоведски и културно-исторически дисциплини) имат компаративен характер – например „Фонетика и фонология на южнославянските езици“ (Fonetika a fonologie jihoslovanských jazyků), „Сравнителна морфология на южнославянските езици“ (Srovnávací morfologie jihoslovanských jazyků), „Южнославянският литературен романтизъм, реализъм и Модерна“ (Jihoslovanský literární romantismus, realismus a moderna), „Комунизмът versus национализма: Балканите през втората половина на XX век“ (Komunismus vs.

nacionalismus: Balkán ve 2. půli 20. století) и т.н. Това означава, че българистичните езикови, литературни и исторически знания намират своето място в тези дисциплини и че с тях се запознават всички студенти в програмата. От езиковедските дисциплини единствено основите на българския синтаксис и семинарът по превод се изучават само от студентите, специализанти по български език. Освен фонетика и морфология студентите могат да запишат задължително избираемата дисциплина „Лексикология на южнославянските езици“, където част от материала отново е свързана с българския език, неговото естество и българистичната езиковедска продукция.

В магистърската степен дисциплините отново са предимно с компаративен характер. Студентите имат възможност да се запознаят с историческото развитие на южнославянските езици, където са представени и българско-македонските и сръбско-хърватско-босненско-черногорските езикови отношения и езиковата политика на България, бивша Югославия и постюгославските държави. Също така изучават южнославянските диалекти в рамките на диалектологията като научна езиковедска дисциплина („Основи на диалектологията и наречията в южнославянските езици“/Základy dialektologie a nářeční obraz jihoslovanských jazyků).

Компаративният подход се оказва може би единственият начин да се запазят южнославянските филологии в съвременната академична среда в цялата им ширина и пълнота. Това, разбира се, изисква допълнителна подготовка от страна на преподавателите. Някои дисциплини имат повече от един преподавател, което в настоящия момент е възможно благодарение на персоналната структура на Катедрата по славистика на Масариковия университет.

През последните 15 години преподавателите по българистичните дисциплини в Масариковия университет насочиха своите усилия и към създаване на учебни материали, направени „по мярка“ на студентите в този университет, с широкото използване на възможностите на съвременните технологии. Тази тенденция за създаване на материали и учебни пособия, написани специално за нашите студенти, достъпни онлайн, започна много преди пандемията на COVID-19 да ни принуди да преподаваме изцяло онлайн. По този начин откликнахме на изискванията на съвременните студенти за един по-иновативен учебен процес. В днешно време електронното и дистанционното обучение показват устойчиво развитие, те предполагат както продължаване на установените добри традиции, така и непрекъснати иновации на различни нива: технологично, педагогическо, комуникативно и други. Комплексната природа на университетското образование включва различни компоненти, като едни от тях са преподаване, под-

готовка на материали за допълнителна самоподготовка в съответните нови формати и публикуването им в интернет (Мавродиева 2011: 63). С все по-широкото навлизане на съвременни компютърни технологии във всички сфери на обществения живот и в частност във всички области на модерното образование подпомаганото от компютри езиково обучение добива все по-голяма популярност като иновативен метод за подобряване на качеството на чуждоезиковото обучение (Тодоров, Стоилова 2011). Очакванията към филологическото и по-общо – културно-историческото българистично образование (т.нар. ареални изследвания), както в частност към обучението по практически български език в чуждестранните университети, изискват гъвкавост по отношение не само на съдържанието, но и на формата на образователния продукт, предлаган на студентите (повече по този въпрос вж. Крейчова, Сталянова 2019).

Началото на електронното обучение при преподаването на български език във Философския факултет на Масариковия университет в Бърно започна под формата на създаване на електронно учебно съдържание, вкл. на допълнителни електронни учебни помагала и изпитни продукти за по-интерактивен учебен процес. В началото на академичната 2010 – 2011 година Центърът по електронно обучение към Масариковия университет (*Středisko pro e-learning Masarykovy univerzity*) даде възможност на преподавателите по всички учебни дисциплини в университета да създадат т. нар. интерактивна основа на своите дисциплини с техническата помощ на компютърните специалисти от Центъра. В тази първа вълна на създаване на електронна интерактивна основа на избрани дисциплини се включиха и преподавателите по български език (по-подробно виж Крейчова 2014). По-нататъшното още по-широко навлизане на различни форми на електронното обучение в академична среда предполага постепенна иновация на всички българистични дисциплини в Масариковия университет, като електронното обучение може да бъде допълнителна дейност към класическото аудиторно обучение, без да го измества. В основата си нашите твърдения и заключения изхождат от тезата, че т.нар. модерни технологии сами по себе си не са гаранция за повишаване на качеството и модернизацията на обучението, а представляват средство в ръцете на преподавателите, от които зависи каква функция ще изпълняват в процеса на обучението и как точно ще допринесат за повишаването на ефективността му (Зоунек, Шедьова 2009: 1). От друга страна, очакваме, че и занапред Масариковият университет усилено ще подкрепя и стимулира инициативността и иновативността в електронното обучение, електронното оценяване и електронната обратна връзка и иновационните педагогически подходи, свързани с тях.

В процеса на иновация на обучението по български език бяха създадени редица електронни публикации, интерактивни основи на дисциплини, дисциплини, основани на електронно обучение, и учебници и речници, достъпни онлайн. Много от езиковите курсове бяха обогатени с интерактивна основа, създадена в самата информационна система на Масариковия университет. (Платформата, на която са публикувани всички материали, е свързана и ограничена с конкретната дисциплина, преподавана в Масариковия университет. До съдържанието имат достъп само студентите, които изучават тази дисциплина.) Някои от електронните ресурси са качени и предоставени за свободен достъп (както за четене, така и за изтегляне) в Дигиталната читалня на Масариковия университет, наречена „Муниспейс“ (Munispace <https://munispace.muni.cz/library>) – това е онлайн читалня, където публикациите – нехудожествени електронни книги, могат да бъдат не само прелиствани, но и изтегляни в различни формати. Електронните ресурси по българистичните дисциплини в тази платформа са насочени както към студентите, изучаващи български език в бакалавърска степен, така и към студентите в магистърска степен, където интерактивните материали са най-вече с насоченост към подготовката на бъдещи преводачи.

От ресурсите, които се използват главно от студентите в бакалавърската степен, ще споменем *Česko-bulharský a bulharsko-český tematický slovník. Brno, Masarykova univerzita, 2014* (достъпно на адрес <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/171>) с автор Елена Крейчова, който е предназначен за подготовка на студентите за държавния изпит по български език за бакалавърска степен и представлява лексикален минимум, изискван на държавния изпит, но с речника може да се работи още в началния етап на изучаване и преподаване на български език. Съдържанието на тематичния речник е основният лексикален фонд, който е включен в по-голямата си част в учебниците по практически български език, използвани в Масариковия университет. Обработени са както чешко-българска, така и българо-чешка част, като в двете е включен по същество идентичен езиков материал.

Тъй като един от основните интереси на нашите студенти е преводът (както устен, така и писмен) и много от тях виждат професионалната си реализация като преводачи, бяха създадени и редица помагала, предназначени за студенти българисти, които в рамките на магистърската си програма посещават семинарите по превод. Серията помагала, предназначени за тези часове, съдържа текстове от различни сфери на обществения живот: застрахователно дело, финанси, семейно право, спорт, битова техника, екология, медийна политика, селско стопанство и др. Тези издания

служат не само за самостоятелна работа, но се използват активно и от преподавателя в рамките на обучителния процес. Пряката цел на помагалата е разширяване на терминологичния запас в определена тематична област: например в тематичната сфера застрахователно дело са представени текстове на здравна застраховка, застраховка „Злополука“, застраховка „Гражданска отговорност“, застраховка на селскостопански култури. Това е особено полезно за създаване на глосарии за определените сфери от страна на бъдещите преводачи. Тук ще споменем комплекта помагала, който съдържа две части – първото издание е с текстове и упражнения (*Български текстове за преводаческия семинар. Част 3./Bulharské texty k překladatelskému semináři. Část 3, Brno, 2018*, достъпно на адрес: <<https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/996#>>). Втората част представлява работна тетрадка, която съдържа лексикални упражнения върху тематичните области, включени в първата част. Съдържанието ѝ последователно корелира със структурата на текстовете от първата част (*Bulharské texty k překladatelskému semináři. Část 3. Cvičebnice, Brno, 2019*, съставители: Елена Крейчова и Надежда Сталянова, достъпно на адрес: <<https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1276#>>). Двете издания са тематично обвързани и взаимно допълващи се, но биха могли да се използват и самостоятелно. Освен че служат за обогатяване и разширяване на лексикалния запас в избраните тематични области, в тях са включени и редица лексикални упражнения, като употреба на устойчиви словосъчетания в контекст, даване на еквивалент на термини на родния език на студента, упражнения с попълване на подходящите предлози, даване на синоними на думи, изрази и конструкции и др.

Други учебни материали, на които искаме да се спрем, са посветени на превода като професионално занимание – филмов превод, превод на официални документи, художествен превод, превод в държавни институции от оторизирани преводачи, специфика на превода в европейските институции, работата на конферентния преводач. Текстове, които съдържа първото помагало (*Магията и изкуството на превода/Kouzlo a umění překladau, Brno, 2018*, съставители: Елена Крейчова, Надежда Сталянова, достъпно на адрес: <<https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1011#>>), са неадаптирани текстове на преводачи от горепосочените сфери, като всеки един от тях говори за спецификите на своята работа. Освен за обогатяване на лексикалния запас на студентите тези текстове служат и за отправна точка към изграждане на социокултурен контекст към всеки тип превод като специфична дейност. Към това учебно помагало е създадена и работна тетрадка (*Kouzlo a umění překladau. Cvičebnice. Brno, 2019*), съставители: Елена Крейчова, Надежда Сталянова, достъпно на адрес:

<<https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1277>>), чието съдържание следва текстовете от първото помагало, като работната тетрадка съдържа лексикални упражнения, базирани на него. Тук се упражняват системни отношения (синонимия на лексеми, изрази, фрази), работа с устойчиви словосъчетания, превод на родния език на обучаемите, упражнения с предлози. Всеки блок упражнения приключва с теми за дискусия, пряко или косвено обвързани с тематиката на основния текст.

На това място бихме искали да споменем и едно учебно помагало за студенти с много добро владение на български език, което не е електронно, но е единствено по рода си и е изключително полезно за овладяване на детайлите на лексиката на българския език в рамките на подготовката на бъдещите преводачи – *Словосъчетания и устойчиви изрази (български език като чужд за напреднали)*, издадено в Масариковия университет през 2022 г., с автор Елена Крейчова. Упражненията в него са насочени главно (но не само) към съчетаемостта на думите, към граматично-семантични комбинации от думи, образуващи често употребявани или устойчиви словосъчетания. Всички примери, посочени в упражненията, отразяват съвременното състояние на българския език – примерите са от живия език и са ексцерпирани главно от медийни и публични текстове през последните години, в редки случаи – от българската художествена литература (по-подробно вж. Крейчова 2022). Създаването на това помагало бе продиктувано от необходимостта от учебни помагала за усвояване на устойчивите изрази и словосъчетания и от активното възпроизвеждане от страна на бъдещите преводачи на словното богатство на българския език не само като отделни лексеми, но най-вече като комбинации от думи – свободни и устойчиви, т.е. на лексикалната комбинаторика, устойчивите изрази в езика, на т.нар. колокации – т.е. на смисловото съчетаване на думи/лексеми или лексикални синтагми, особено под формата на многословни названия, чието образуване се обуславя от тяхната взаимна колокабилност и следователно компатибилност (Чермак 2006: 11).

В помощ на бъдещите преводачи и за улесняване на обучението по превод на специализирани текстове бяха създадени и два речника, като тяхното авторство отново е на Елена Крейчова. Единият от тях – *Чешко-български юридически речник (Česko-bulharský právnícký slovník*. Brno: Masarykova univerzita, 2014), е със свободен достъп отново в дигиталната библиотека на Масариковия университет „Муниспейс“. Вторият разширява и обогатява първия: *Чешко-български специализиран речник на юридическата, икономическата и обществено-политическата терминология (Česko-bulharský specializovaný slovník právnícké, ekonomické a společensko-politické terminologie*. Brno: Jan Sojnek – Galium, 2016).

Вместо заключение можем да кажем, че най-голям напредък отбелязваме при разработката на собствени ресурси в подкрепа на изучаването на практически български език, където през последното десетилетие успяхме да издадем редица учебници, речници и други помагала, които са и в книжен, и в електронен вид. Що се отнася до съдържанието им, те са както с общ характер, така и специализирани. Теоретични знания по български език студентите получават в рамките на компаративно подготвените учебни дисциплини, с изключение на българския синтаксис, който е предназначен само за тези, които са записали български като специализация. От една страна, това означава, че те получават не толкова задълбочени знания относно системата на българския език, но от друга страна, още от самото начало свикват със сравнителен подход към езиците, и особено към южнославянските езици (и чешкия), което в крайна сметка ги прави по-подготвени или за продължаването им в магистърската програма „Славистика“ (по-точно – в профила „Южнославянски и балкански изследвания“), или по-нататък за потенциално продължаване на следването им в докторска програма. Също така и след приключване на тяхното следване те са не само и единствено българисти, но също така и профилирани познавачи на южнославянските езикови (и културни) реалности и специфики.

ЛИТЕРАТУРА

- Зоунек, Шедьова 2009:** Zounek, J., K. Šed'ová. *Učitelé a technologie: mezi tradičním a moderním pojetím*. Brno: Paido, 2009.
- Крейчова 2014:** Крейчова, Е. Предизвикателствата пред новите учебни помагала по т.нар. малки славянски езици (някои бележки за електронното обучение e-learning по български език в Масариковия университет в Бърно, Чехия). [Krejčová, E. Predizvikatelstvata pred novite uchebni pomagala po t.nar. malki slavyanski ezitsi (nyakoi belezhki za elektronnoto obuchenie e-learning po balgarski ezik v Masarikoviya universitet v Brno, Chehia).] // *Slavistika*. Beograd: Slavističko društvo Srbije, 2014, god. 18, 2014, 495 – 504.
- Крейчова, Крейчи 2017:** Крейчова, Е., Р. Крейчи. *Quo vadis, philologia?* Brno: Tribun EU, 2017.
- Крейчова, Сталянова 2019:** Крейчова, Е., Н. Сталянова. *Bulharské texty k překladatelskému semináři. část 3*. Ново помагало за чуждестранни българисти. [Krejčová, E., N. Stalyanova. *Bulharské texty k překladatelskému semináři. část 3*. Novo pomagalo za chuzhdestranni balgaristi.] // *Езиков свят = Orbis linguarum*. Благоевград: Югозападен университет „Неофит Рилски“, 2019, год. 17, бр. 1, 34 – 40.

- Крейчова 2022:** Крейчова, Е. Словосъчетания и устойчиви изрази (български език като чужд за напреднали) и подготовката на бъдещите преводачи. [Krejčová, E. Slovosachetaniya i ustoychivi izrazi (balgarski ezik kato chuzhd za naprednali) i podgotovkata na badeshtite prevodachi.] // *Proudy*. Středoevropský časopis pro vědu a literaturu, 2022/1, <https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/materialy/2022/1/krejcov_a_slovosacetaniya_i_ustojcivi_izrazi.php> (26.08.2023).
- Мавродиева 2011:** Мавродиева, И. Виртуалната академична комуникация: теоретични и практически измерения в контекста на електронното и дистанционното обучение. [Mavrodieva, I. Virtualnata akademichna komunikatsiya: teoretichni i prakticheski izmereniya v konteksta na elektronното i distantsionното obuchenie.] // *Електронно, дистанционно... или обучението на 21-ви век*. Сборник научни доклади. Международна конференция. София, 6 – 8 април 2011, 63 – 69, <http://www.kim-kozloduy.com/docs/ELDE_conference_2011_e-Book.pdf> (26.08.2023).
- Тодоров, Стоилова 2011:** Тодоров, П., Д. Стоилова. Влияние на иновативните компютърни технологии върху ефективността на обучението по чужд език в СА „Д. А. Ценов“ [Todorov, P., D. Stoilova. Vliyanie na inovativnite kompyutarni tehnologii varhu effektivnostta na obuchenieto po chuzhd ezik v SA „D. A. Tsenov“.] // *Диалог*, ИНИ, Извънреден тематичен, 11/2011, *Scientific Research Almanac (Алманах Научни изследвания)*, 2011, 1565 – 1581.
- Чермак 2006:** Čermák, F. Kolokace v lingvistice. // *Kolokace*. Praha, 2006, 9 – 16.